

Коруц У. З.,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри цивільного права та процесу

Тернопільського національного економічного університету

ПРОТИДІЯ НЕГАТИВНИМ ПРОЯВАМ ПРОПАГАНДИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Анотація. У статті обґрунтовано особливу актуальність протидії пропаганді як складного явища з часто вкрай негативними проявами. Одна з причин дискусійності цього феномену полягає в його багатовекторності та правовій невизначеності а ні в національному, а ні в міжнародному праві.

Автор проаналізувала положення Резолюції «Стратегічні комунікації Європейського Союзу як протидія пропаганді третіх сторін» (EU strategic communication to counteract propaganda against it by third parties) від 2016 року, прийнятої Європейським Парламентом. Відзначено, що документ ґрунтується на нормативних актах Європейського Союзу, прийнятих раніше, зокрема, на Плані дій щодо стратегічних комунікацій (Action Plan on Strategic Communication). Стратегічні комунікації ЄС у контексті протидії пропаганді, викриття російської дезінформації та пропаганди, стратегія ЄС з протидії пропаганді є ключовими частинами.

Автор провела детальний аналіз рішення Європейського суду справедливості у справі Case C-622/17 Baltic Media Alliance Ltd v Lietuvos radijo ir televizijos komisija від 4 липня 2019 року, у якому суд став на сторону литовської влади, яка на рік обмежила трансляцію телепрограм російськомовного телеканалу NTV Mir Lithuania за поширення неправдивої інформації та пропаганди. Суд ЄС визнав, що вжиті заходи зі сторони литовської влади не слід розглядати як такі, що обмежують як таку ретрансляцію телевізійних програм однієї країни-члена на території іншої країни-члена, та не підпадають під Директиву про аудіовізуальні медіа-послуги.

Окрім цього, автор зосереджує увагу на дослідженні «Виграючи інформаційну війну: технології та контрстратегії в протидії російській пропаганді в Центральній та Східній Європі». У роботі запропоновано рекомендації щодо протидії пропаганді, які поділено на:

- рекомендації, спрямовані на посилення якості інформаційного простору та підвищення довіри;
- рекомендації, спрямовані на «нейтральні» аудиторії та споживачів «провідних ЗМІ» в ЄС та країнах, що уклали Угоду про асоціацію з ЄС;
- рекомендації, спрямовані на російськомовне населення в ЄС та країнах, що уклали Угоду про асоціацію з ЄС;
- рекомендації, спрямовані на «маргіналізовані» аудиторії в ЄС та країнах, що уклали Угоду про асоціацію з ЄС; радикальні ліві та радикальні праві групи та інші.

Запропоновано розподіл рекомендацій на такі групи: тактичні (короткотермінові, реактивні); стратегічні (середньотермінові, проактивні); довготермінові.

Ключові слова: пропаганда, протидія, Європейський Союз, резолюція, рекомендація, дезінформація.

Дезінформація отруює серця і розум. Ми більше не можемо заперечувати той факт, що наші інституції та суспільства є цілком ворожою пропагандою Кремля, яка, своєю чергою, є частиною більш широкій стратегії. На щастя, ми більш досвідчені, рішучі та єдині, щоб протистояти такій діяльності. Наша відповідь залежить від стійких суспільств, прозорих медіа та заохочення плюралізму, уникаючи цензури.

Анна Ельжбета Фотига

(Група європейських консерваторів і реформістів, Польща) [1]

Постановка проблеми. Особливої актуальності пропаганда як правова категорія набуває в контексті розповсюдження протизаконних ідей та поглядів з метою розпалювання війни – явища універсального та багатопланового. Розуміння війни знаходиться в одному ряду із категоріями «воєнний конфлікт», «збройний конфлікт», «збройна агресія», «військова акція», «протидія тероризму», що ще раз підтверджує її розмитість та правову невизначеність.

Проблематика з'ясування феномену пропаганди війни стає ще більш значущою з огляду на появу, поряд із традиційними, новітніх форм ведення військових дій: ідеологічних, інформаційних, гібридних.

Одна з причин дискусійності цього феномену полягає в його багатовекторності та правовій невизначеності а ні в національному, а ні в міжнародному праві. З огляду на це для правової науки та міжнародної законотворчої практики вкрай важливо з'ясувати розуміння ключових аспектів протидії пропаганді у Європейському Союзі.

Мета статті полягає в тому, щоб дослідити та проаналізувати питання протидії пропаганді в Європейському Союзі.

Проблема протидії негативним проявам пропаганди – і, в першу чергу, пропаганді війни, ненависті – наразі не була предметом системного дослідження. Однак окремі аспекти цієї проблематики знайшли своє відображення у наукових роботах таких вчених як Р.М. Валєєв, О.О. Дудоров, Н.А. Зелінська, Т.О. Ісакова, О.О. Костенко, П.В. Пекар, О.Е. Радутний, І.П. Сафіуліна, В.І. Свинцов, М.І. Хавронюк та інших.

Виклад основного матеріалу дослідження. У листопаді 2016 року Європейський парламент прийняв Резолюцію «Стратегічні комунікації Європейського Союзу як протидія пропаганді третіх сторін» (EU strategic communication to counteract propaganda against it by third parties). Прийнятий документ ґрунтується на нормативних актах Європейського Союзу, прийнятих раніше, зокрема, на Плані дій щодо стратегічних комунікацій (Action Plan on Strategic Communication).

Резолюція складається із преамбули та чотирьох розділів, що містять 59 пунктів, ключовими з яких є:

1. Стратегічні комунікації ЄС у контексті протидії пропаганді.
2. Викриття російської дезінформації та пропаганди.
3. Боротьба з інформаційними війнами Ісламської держави Іраку та Леванту (далі – ІДІЛ), дезінформацією та радикалізацією.
4. Стратегія ЄС з протидії пропаганді [2].

В контексті даної статті базовими частинами Резолюції є «Стратегічні комунікації Європейського Союзу як протидія пропаганді третіх сторін», де ключовим є положення, що стратегічні комунікації та інформаційна війна є не тільки зовнішнім аспектом ЄС, але й внутрішнім (пункт 2 Резолюції).

У пункті 6 підкреслюється, що «позитивні меседжі ЄС мають бути наступальними (offensive), а не захисними (defensive)». У пунктах 7–14 викладаються аспекти інформаційного впливу Росії, зокрема щодо роботи окремих фондів та органів (наприклад «Россотрудничество»), телеканалів (RT), мультимедійних сервісів («Спутник»). Третій розділ Резолюції присвячений розгляду проблем інформаційної війни з ІДІЛ та протидії дезінформації й радикалізації.

У пункті 35 Резолюції Європарламент підкреслює, що «розпалювання ненависті, насильства або війни не може «ховатися» за ширмою свободи вираження думок» [2].

Водночас проблемним видається той факт, що, хоча у пункті 39 Резолюції Європарламент наголошує на існуванні різниці між пропагандою та критикою, однак не розкриває ці поняття і не встановлює межі між ними.

На мою думку, переконливо про боротьбу з пропагандою свідчать досягнення у судовій практиці, а саме судові рішення Європейського суду справедливості (далі по тексту – Суд ЄС). Суд ЄС у своєму рішенні *Case C-622/17 Baltic Media Alliance Ltd v Lietuvos radijo ir televizijos komisija* від 4 липня 2019 року став на бік литовської влади, яка на рік обмежила трансляцію телепрограм російськомовного телеканалу NTV Mir Lithuania за поширення брехливої інформації та пропаганди [3].

Справа стосувалась обмеження трансляції телеканалу NTV Mir Lithuania, який на території Литви транслює здебільшого російськомовні програми. Мовлення телеканалу здійснює компанія Baltic Media Alliance Ltd (BMA), зареєстрована у Великій Британії. 18 травня 2016 року Литовська комісія з радіо і телебачення (LRTK) обмежила на 12 місяців можливість трансляції програм телеканалу NTV Mir Lithuania так, що його програми можна було переглянути лише у платних пакетах. Обмеження запровадили у зв'язку з програмою від 15 квітня 2016 року, яка поширювала ворожі настрої та ненависть до країн Балтії на підставі національної приналежності. LRTK дійшла до висновку, що програма містила брехливу інформацію про нібито колабораціонізм литовців та латвійців під час Голокосту, а також націоналістичну політику країн Балтії, яка, стверджувалося, загрожувала російськомовній національній меншині цих країн [3].

Baltic Media Alliance Ltd вимагала через суд скасування рішення, стверджуючи, що воно було прийнято в порушення Директиви про аудіовізуальні медіа-послуги, яка вимагає від держав-членів забезпечити свободу приймання й не обмежувати ретрансляцію на своїй території телетрансляції з інших держав-членів із таких причин, як захід проти розпалювання ненависті.

LRTK та уряд Литви наполягали, що їхнє рішення не зупиняє і не забороняє ретрансляцію цього каналу на території Литви повністю, оскільки литовські споживачі все ще можуть переглянути його, якщо підпишуться на пакет з оплатою за перегляд.

Суд ЄС визнав, що вжиті заходи зі сторони литовської влади не слід розглядати як такі, що обмежують як таку ретрансляцію телевізійних програм однієї країни-члена на території іншої країни члена, та не підпадають під Директиву про аудіовізуальні медіа-послуги.

У своєму рішенні Суд ЄС послався на *Резолюцію про стратегічну комунікацію ЄС для протидії пропаганді проти неї третіми сторонами (2016/2030 (INI))* від 23 листопада 2016 року, прийняту Європейським Парламентом), а саме частини 8, частини 9, частини 11:

Європейський Парламент визнає, що «російський уряд використовує широкий спектр засобів та інструментів, таких як аналітичні центри та спеціальні фонди (наприклад, «Руський мир»), спеціальні органи влади (Россотрудничество), багатомовні телевізійні станції (наприклад, RT), псевдоінформаційні агенції та мультимедійні служби (наприклад, Sputnik), транскордонні соціальні та релігійні групи, оскільки прагне представити себе єдиним захисником традиційних християнських цінностей, соціальні медіа та Інтернет-тролі, аби кинути виклик демократичним цінностям, розділити Європу» [4].

У документі, що зазначено вище, наголошується, що Росія вкладає відповідні фінансові ресурси у свої інструменти дезінформації та пропаганди, залучені безпосередньо державою, або через підконтрольні компанії та організації.

Окрему увагу приділено стратегічним намірам, які є частиною масштабної підривної кампанії з метою послаблення співробітництва в ЄС та суверенітету, політичної незалежності та територіальної цілісності Союзу та його держав-членів. Документ закликає уряди держав-членів бути пильними щодо російських інформаційних операцій на європейському ґрунті та посилити обмін потенціалом та зусилля контррозвідки, спрямовані на протидію таким операціям.

Зауважимо, що при дослідженні проблематики протидії пропаганді варто проаналізувати і аналітичні праці. Зокрема, до уваги візьмемо результати роботи неурядової чеської організації The European Values, головною метою діяльності якої є захист демократії в Чеській Республіці. Організація розробила рекомендації протидії російській пропаганді, які оприлюднені у Звіті «Повномасштабна демократична відповідь ворожим дезінформаційним кампаніям. 50 заходів із протистояння кремлівському ворожому дезінформаційному впливу в Європі» (*Full-Scale Democratic Response to Hostile Disinformation Operations 50 Measures to Oust Kremlin Hostile Disinformation Influence out of Europe*).

На думку Якуба Янда, автора звіту та голови програми, «дезінформація має багаторівневу стратегію на рівні ЄС і НАТО, вона намагається використовувати прокремлівські позиції окремих політиків. У рамках ЄС її спрямовано на посилення вже наявних протиріч між Півднем і Сходом, або між давніми й новими державами-членами на Заході проти Сходу. На державних рівнях її завдання – підірвати довіру громадян до своїх урядів, союзних організацій і держав, демократичних політичних партій, засобів масової інформації або державних установ (наприклад, судових органів або поліції) у цілому» [4].

Важливо відзначити, що Центр аналізу європейської політики (CEPA) розробив Рекомендації з протидії пропаганді: тактичні, стратегічні, довгострокові. Окрім цього, варте уваги дослідження «Виграючи інформаційну війну: технології та контрстратегії в протидії російській пропаганді в Центральній та Східній Європі» (*Winning the Information War: Techniques and Counter-Strategies in Russian Propaganda*) Едварда Лукаса, старшого віце-президента CEPA (Center for European Policy Analysis), та Пітера Померанцева [1].

Зокрема, у дослідженні рекомендації було поділено на:

- рекомендації, спрямовані на посилення якості інформаційного простору та підвищення довіри;
- рекомендації, спрямовані на «нейтральні» аудиторії та споживачів «провідних ЗМІ» в ЄС та країнах, що уклали Угоду про асоціацію з ЄС;
- рекомендації, спрямовані на російськомовне населення в ЄС та країнах, що уклали Угоду про асоціацію з ЄС;
- рекомендації, спрямовані на «маргіналізовані» аудиторії в ЄС та країнах, що уклали Угоду про асоціацію з ЄС; радикальні ліві та радикальні праві групи та ін.

Але важливим є те, що рекомендації було розподілено на такі групи: тактичні (короткотермінові, реактивні); стратегічні (середньотермінові, проактивні); довготермінові.

До тактичних варто віднести широкі тактичні рекомендації, спрямовані на зміцнення якості інформаційного простору та розбудову довіри, а саме:

1) Загальноєвропейська мережа центрів з аналізу цільової аудиторії, аналізу медіасередовища та соцмереж.

Як ніколи раніше, протидія меседжам пропаганди полягає в тому, щоб слухати, а не говорити. Запорукою успіху є розуміння локальних потреб і мотивацій – середовища конкретних медіа та соцмереж.

2) «Венеціанська комісія» для медіа.

Сильний регулятор – гарантія того, що мовники дотримуватимуться журналістських стандартів. Для ефективності регуляторів необхідно мати чіткі вказівки, коли притягувати канали до відповідальності за порушення законів про «мову ворожнечі», «пропаганду насильства» та недостовірність.

3) Сприяння стратегічним комунікаціям органів влади [1].

Ідея створення «Центру для інформаційного аналізу та реагування» – менший, але гнучкіший для реагування орган. Такий центр міг би аналізувати роботу Росії на ниві інформаційної війни; створити базу для інтегрування кризової інформації в національну стратегію; здійснювати розробку, планування та синхронізацію реагувань між різними органами влади для виявлення іноземних інформаційних впливів; у проактивний спосіб сприяти творенню наративів, що ґрунтувались би на фактах.

Аналізуючи тактичні рекомендації, спрямовані на «нейтральні» аудиторії та споживачів «провідних ЗМІ», запропоновано створення аналогу Центру з дослідження корупції та організованої злочинності (OCCRP)/Transparency International/Global Witness для боротьби проти дезінформації.

Серед заходів такої організації мають бути:

- розслідування дезінформаційних кампаній Росії (та інших країн);
- розвінчування конкретних міфів: перевірка фактів та розвінчування міфів є дієвими, коли їх спрямовано на ключову аудиторію, яка здатна сприймати аргументацію на основі фактів;

– ініціювання новітньої онлайн-технології з розвінчування міфів у Європі. Дослідження технологічних можливостей почалося зовсім недавно, до того ж переважно в США;

– створення рейтингів медіа за «дезінформацією». Тут ідеться про перелік, у якому медіа було б розташовано за їхньою добросовісністю й точністю подачі інформації.

До стратегічних рекомендацій пропонується віднести широкі рекомендації, спрямовані на зміцнення якості інформаційного простору та розбудови довіри

Довгострокові рекомендації включають наступні нагальні кроки:

1) популяризація медіа грамотності. Поки органи влади та громадські організації шукають, яким чином краще реагувати на зростання хитромудрої пропаганди та засобів інформаційної війни, лунає дедалі більше закликів до підвищення медіа грамотності;

2) ініціативи, щоб припинити західну рекламу на каналах, які вдаються до мови ворожнечі та закликів до насильства [1].

Висновки. В контексті вищевикладеного матеріалу, доцільно привести наступні заключні зауваги. Пропаганда є частиною гібридної війни, у зв'язку з цим висвітлюється необхідність підвищувати рівень обізнаності у питанні її визначення та протидії її негативним проявам та демонструвати наполегливість через інституційні та політичні комунікації, дослідження дослідницьких центрів/наукових досліджень, кампанії в соціальних мережах, ініціативи громадянського суспільства, медіа грамотність.

Слід констатувати, що правове забезпечення протидії пропаганді війни вимагає комплексного правового, соціологічного й політологічного аналізу цього складного соціально-політичного феномена.

На жаль, на міжнародному рівні й досі не вироблена універсальна правова конструкція у формі нормативно-правового акту, який містить загальне та обов'язкове для всіх держав визначення пропаганди та її негативних явищ. Вирішення зазначеного питання знаходиться у площині реалізації спільних міждержавних механізмів укладання багатосторонніх та двосторонніх міжнародно-правових договорів. А тому важливим є враховувати світовий досвід як держав, так і міжнародних організацій, як, наприклад, Європейського Союзу. Постановка проблеми в рамках ЄС щодо нагальності боротьби та протидії пропаганді у її негативних проявах стимулює не лише обговорення на міждержавному рівні, але й, в першу чергу і в основну, – розробку документів, резолюцій, рекомендацій з визначенням стратегічних та тактичних дій у протидії пропаганді, з однієї сторони, та урахування правових позицій Європейським Судом Справедливості, який вже формує досвід прийняття судових рішень із відповідною кваліфікацією пропаганди у діях окремих держав.

Література:

1. Рекомендації з протидії пропаганді: тактичні, стратегічні, довгострокові. Центр аналізу європейської політики CEPA. URL: <https://ms.detector.media/mediaanalitika/post/17669/2016-10-20-rekomendatsii-z-protidii-propagandi-taktichni-strategichni-dovgostrokovi-tsentr-analizu-evropeiskoi-politiki-cepai/>.
2. Resolution on EU strategic communication to counteract propaganda against it by third parties (2016/2030(INI)). URL: http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2016-0290_EN.html

3. Judgment in Case C-622/17 Baltic Media Alliance Ltd v Lietuvos radijo ir televizijos komisija. URL: <file:///E:/ПРОЕКТ%20ДИСЕРТАЦІЇ/MATERIALU%20DLIA%20STATEY/боротьба%20з%20пропагандою%20в%20СС/РІШЕННЯ%20СУДУ%20СС%20ПО%20ЛИТВИ.pdf>.
4. Якими є необхідні кроки з протидії російській пропаганді? Рекомендації чеської організації The European Values. URL: <https://ms.detector.media/mediaanalitika/post/17330/2016-08-30-yakimi-e-neobkhidni-kroki-z-protidii-rosiiskii-propagandi-rekomendatsii-cheskoj-organizatsii-the-european-values/>
5. Пропаганда и свобода массовой информации. Памятная записка бюро представителя обсе по вопросам свободы СМИ. URL: <https://www.osce.org/ru/fom/219726?download=true> (дата звернення: 12.11.2019).
6. Пекар П.В. Пропаганда війни в законодавстві про кримінальну відповідальність пострадянських країн. *Наше право*. 2016. № 2. С. 125–131.

Koruts U. Counteracting of negative manifestations of propaganda in the European Union

Summary. The article substantiates the utmost relevance of counteracting propaganda as a complex phenomenon with extremely negative manifestations. One of the reasons for the debate over this phenomenon is its multi-vector nature and legal uncertainty, neither in national nor in international law.

The author analyses the provisions of the Resolution adopted by the European Parliament on EU Strategic Communication to Counteract Propaganda against It by Third Parties of 2016. It is noted that the document is based on European Union regulations previously adopted, in particular on the Action Plan on Strategic Communication. EU strategic communications in the context of counter-propaganda,

exposing Russian misinformation and propaganda, the EU's counter-propaganda strategy are the key elements.

The author conducts a detailed analysis of the judgment of the European Court of Justice in Case C-622/17 Baltic Media Alliance Ltd v Lietuvos radijo ir televizijos komisija dated 4 July 2019, in which the court sided with the Lithuanian authorities, which for a year had restricted the broadcasting of Russian television channel NTV Mir Lithuania for disseminating false information and propaganda. EU Court recognizes that measures taken by the Lithuanian authorities should not be construed as restricting, as such, the broadcasting of television programs by one Member State in the territory of another Member State, and are not covered by the Audiovisual Media Services Directive.

In addition, the author focuses on the study “Winning the information war: technologies and counter-strategies in countering Russian propaganda in Central and Eastern Europe”. The work offers recommendations on counteracting propaganda. They are divided into recommendations aimed at improving the quality of the information space and increasing trust; recommendations aimed at “neutral” audiences and consumers of “leading media” in the EU and in the countries that concluded the Association Agreement with the EU; recommendations for the Russian-speaking population in the EU and in the countries that have concluded the Association Agreement with the EU; recommendations for “marginalized” audiences in the EU and countries that have concluded an Association Agreement with the EU; radical left and radical right groups, etc.

The division of recommendations into the following groups is proposed: tactical (short-term, reactive); strategic (medium-term, proactive); long term.

Key words: propaganda, counteraction, European Union, resolution, recommendation, disinformation.